

LETTERS FROM THE SOKALSKY FAMILY TO V. P. IKONNYKOV AS A SOURCE FOR THE STUDY OF FAMILY BIOGRAPHY

The article analyzes letters written between 1866 and 1915 by Professor Ivan Petrovych Sokalsky of the Kharkiv University and his wife Kateryna Denysivna to Professor V. P. Ikonnykov of St. Volodymyr University. It establishes that these epistles illuminate central aspects of the professional and personal lives of the correspondents, serving as an important source for researching the Sokalsky family biography.

Keywords: Sokalsky family, correspondence, epistolary heritage, family biography, biographical studies.

УДК 821.161.2'05-1/-9.09Пчілка:070

Яблонська Ольга Василівна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2200-6978>,

кандидат філологічних наук, професор,

професорка кафедри української літератури,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

Луцьк, Україна

e-mail: o_jabl@ukr.net

ЛИСТУВАННЯ З РЕДАКЦІЄЮ ЧАСОПISУ «ЗОРЯ» У ТВОРЧІЙ БІОГРАФІЇ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

На основі листування Олени Пчілки з редакцією часопису «Зоря» відтворено особливості написання та публікації прозових творів письменниці, зацентровано на штрихах до її творчого портрета.

Ключові слова: історія української літератури, творчість Олени Пчілки, часопис «Зоря», листування, автобіографія.

«Хочу я згадати, що стала я постійним співробітником “Зорі”, дякуючи ретельним заходам редакторів, що один по одному писали до мене листи, заохочуючи до писання. І можна сказати, що, дякуючи їхнім таким листам, я стала письменницею», — свідчила Олена Пчілка в «Автобіографії», написаній на схилі літ [2, т. 8, с. 156–157]. І далі: «Часом редактори, мало сказати, просили, благали мене прислати їм якесь різдвяне чи новорічне оповідання, і тим пояснюється те, що більшість з моїх оповідань є або різдвяні, або новорічні. Іноді редактори присилали мені навіть коротенькі замітки читачів з приводу моїх писань».

Таким чином початком своєї літературної праці я цілком завдячую тим редакторам “Зорі”. З подякою згадую це, бо, може, коли б не такі напосадливі запрошування, то я б і не зібралася була писати» [2, т. 8, с. 157].

Власне, листування з редакцією часопису «Зоря» привідкриває залаштунки цих складних взаємин.

Відомий ретельний огляд часопису «Зоря» (1880–1897) у праці І. Франка «Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.» [3, т. 41, с. 432–444] як про головний літературно-науковий орган «зразу одного чоловіка, Омеляна Партицького, а пізніше протягом майже цілих 15 літ усеї соборної Русі-України ...» [3, т. 41, с. 432] У систематичному покажчику змісту журналу «Зоря» (Львів, 1988), укладеному О. Д. Кізликом [1], упорядковано також інформацію про тексти Олени Пчілки, серед яких — художні твори, автобіографія, різножанрові статті, переклади.

Маємо на меті висвітлити роль листування Олени Пчілки з редакцією часопису «Зоря» у творчій біографії письменниці, зокрема в часі написання та публікації прозових текстів.

У «Зорі» Олена Пчілка надрукувала низку творів малої прози («Пігмаліон», «Забавний вечір», «Чад», «Соловйовий спів», «Маскарад», «За правдою», «Три ялинки»); текст «Світла добра і любови» (за авторським жанровим визначенням, «оповідане») друкувався протягом 1886–1888 рр. із перервами, але так і не був завершений.

У листі до І. Франка від 10 (22) жовтня 1885 р. Олена Пчілка пише: «Як бачите, не досилаю в “Зорю” вже однедавна нічого... Але ж сьому причиною не єсть неохота. Зовсім навпаки: коли б Ви тільки знали, як хотілося б мені писати в “Зорі”! Таж іменно “паки і паки” відомо, що “Зоря” ж — “наш єдиний русько-український журнал”, — ще ж і дозволений у нас! Опріч того, знаю, що орудованє їм перейшло до Вас, вельмиповажаний пане Іване. Ще, опріч того, знаю, що після тих ласкавих розмов, які Ви провадили в Києві про мої писання (передавав мені чоловік), Ви ласкаво прийняли б моє надсилання в “Зорю” чі віршів, чі прози. Все тєє надзвичайно заохочує мене писати в “Зорі”. “Але ж чом не пишете, коли так?” — спитаєте Ви з дивуванєм, а може, й з пересердєм!..

Скажу ж вам просто: не хочу робити перекір Бр[ато]ві, — доливати гіркости в його і без того гіркую чашу! Тяжко він єсть ображений за нехтуванє і навіть вигнанє (чі якось там він передає — “вїелеменуванє”) його з молодчим п[аном] Мих[айлом] із “Зорі”. Вельми картав він мене за надісланє в “Зорю” ще з початку сього року оповіданя “Забавний вечер” (котре само по собі йому дуже сподобалось); власне, картав за “допомогу зрячих і живих — сліпим і мертвим”. Отож “Забавний вечер” був останньою присилкою моєю в “Зорю”...» [2, т. 11, с. 123—124].

Така ж думка простежується і в листі до І. Франка від 17 (29) жовтня 1885 р.: «Шкодá! Про згоду з “Зорею”, про дописуваня до неї, — нема що й говорить! Я одержала остатній лист від Б[рата], в котрім автор страшенно ремствує на Парт[ицько]го, котрий зводив недостойні обговорюваня в якійсь нібито продажности. З сього ремства й ворогуваня виходять навіть такі слова: “Доки б Парт[иць]кій не перепросив мене, в тій же «Зорі», доки б я не одержав сього мінімум’а, якого вимогає людське достоїнство, — я не тільки не можу писать в «Зорі», а вважаю подлим (sic!) нарушенєм договору всяке появленє в «Зорі» кого б не було з моїх товаришів»...

От вам і маєте — можливість згоди! Але прошу Вас не кидати вашої початої праці, взятої задля віри в можливість сієї

згоди. Хто знає, може, Вам і судилось здобут[и] того, чого Ви бажаєте вкупі з кращими людьми!» [2, т. 11, с. 149].

Аналогічно — і в листі, написаному після 2 (14) листопада 1885 р.: «Здається, Вас також образило, що я передала Вам слова Б[рата] о спільництві його близьких в “Зорі”. Отсе вже Ви даремнісінько побачили в сім передаваню якусь, та ще нібито умисну, нечемність. Запевняю Вас, що я й в думці не мала, щоб наведені слова відносились до Вас. Не тільки я не думала, що вони приходяться до Вас, а я навіть певна, що й Б[рат] не мав Вас на думці, пишучи ті слова. Ви зовсім що иншого: як би Ви могли одриватись од свого найближчого діла? З запідозріним Вами поглядом не згоджується та річ, що коли у Вас були вийшли непорозуміння з “Зорею”, то Б[рат] жалкував об сім, жалкував, що Ви не будете спільником “Зорі”. А коли ж би він думав, що Ви й не повинні робить в “Зорі”, то, зовсім противно, мусів би був радіти тому випадкові» [2, т. 11, с. 123–124].

Закономірно, що тема співпраці зі «Зорею» в контексті взаємин М. Драгоманова з цим виданням проступає і в листах І. Франка до Олени Пчілки від 29 жовтня 1885 р. [3, т. 48, с. 562], від 14 листопада 1885 р. [3, т. 48, с. 569–571].

Починаючи від листа до І. Франка, який датують після 17 (29) листопада 1885 р., проявляється тема публікації нового тексту, над яким працює Олена Пчілка, — «Світла добра і любови». Авторка запевняє, що надсилатиме наступні розділи вчасно, просить, аби текст почали друкувати з першого числа 1886 р. [2, т. 11, с. 157, 159]. Примітно, що письменниця окреслює тут ідейно-тематичні особливості твору, зауважує роль історичного контексту: «Думка оповід[ання] така: хлопець, не дурний, щирий, бажавший робити добро бодай в невеличкому куточку, де його пущено було працювати, не зустрічає підтримки у “добрих” людей і приходять до розпуки: одни люди оказуються зовсім і не добрими; другі ж, справді чесні й люде думки, цураються його, розваживши, що його праця “дрібна”, не стояча того, щоб на неї уважать... Отож хлопця мого перш усього прогоняє од себе “добрий” судія, яко опасного чоловіка, по наговорам людей, котрим справді стоячий за правду хлопець став

сіллю в оці; далі — добра панночка Хотькова, погравшись у кохання, теж кидає хлопця й виходить за професора консерват[ивного] типу (хоть і з молодих); студент же, репетитор у господі судії, і єго товариші, люди ідейні, гордують “дрібнопрацюючим” хлопцем і одпихають єго також од себе. Вигнаний од судії, позбулий місця і всякої спроби содержувати жаданим трудом себе і сім’ю, хлопець в розпуці іде в акцизний уряд, — де міг би зробитися одним з тисячних нікчемців; але ж, промучившись скілька місяців, хлопець не знаходить сили тягти далі противну його думці й душі службу, котра унижає його в власних очах, — і іде добровольцем у війну 76-го року, — котра справді, на моїх очах, взяла чимало людей, що не мали де приложити свою чесну думку на полі життя — і понесли її на поле смерті... Остатня глава буде — виїзд Нагірного (в тексті Підгірного. — *О. Я.*) з добровольцями з київського вокзалу. План оповідання давно в мене готов; тема мені дуже вподобна; обставини волинск[ого] і ківск[ого] життя мені добре відомі ...» [2, т. 11, с. 158–159].

Проблеми з публікацією «Світла добра і любови» — в листі до І. Франка від 14 (26) грудня 1885 р. [2, т. 11, с. 164–166]. І в наступному зверненні від 19 (31) грудня того ж року Олена Пчілка вже пропонує до друку в першому числі інший текст — оповідання «Чад» («святочне оповіданє» — як визначає жанр авторка [2, т. 11, с. 168]). Так трапиться, що адресантка не була впевненою в правильності вказаної адреси на рекомендованому листі, у якому містився рукопис твору, тому 20 грудня 1885 р. (1 січня 1886 р.) вона знову пише І. Франкові; тут жанр тексту означено як різдвяне оповідання [2, т. 11, с. 169]. Однак обидва листи й оповідання «Чад» І. Франко отримав «д[ня] 4 січня, коли вже перший лист “Зорі” зложений», як сповіщає про це в листі до Олени Пчілки від 4 січня 1886 р. [3, т. 49, с. 8].

У листі до редакції часопису «Зоря», датованому листопадом 1886 р. (після 1 (13) листопада), Олена Пчілка запитує про можливість продовження публікації «Світла добра і любови» й перекладу «первої пісні “Іліади”» [2, т. 11, с. 194]. Авторка при цьому зауважує: «щось-то шановна Редакція ніколи

не мала ласкавого звичаю одповісти на яке моє писання хоч одним словом!...» [2, т. 11, с. 194]. Наступний лист до редакції від 19 листопада (1 грудня) 1886 р. містить постскрипtum: «Моє бажанє, звичайно, таке, щоб “Світло” було-таки докінчене в “Зорі”, — але як шановна Редакція сього не схоче, то не матиму, що робить, — сперечатись не буду!» [2, т. 11, с. 195].

Лист до редактора часопису від 10 (22) листопада 1887 р. важливий авторським прочитанням ідейного задуму «Світла добра і любови»: «Ся посилана тепер перша глава “другої частини” “Світла” єсть для мене дуже важна: і ті особи, що, — може, — хвалитимуть, і ті, що лаятимуть мене, коли скінчиться все “Світло”, будуть конечне мати на увазі сю главу (коли Ви її прочитаєте до кінця, себто й остатню в ній розмову двох паничів, в котрій виразно виступає головна ідея мого героя, то самі побачите, що, власне, — найпереважнійше отсій главі сужено быть у зубах критики)... Для того — дуже прошу Вас бути з нею уважнійше: викинуте чі додане слово в тексті богацько значітиме! Прошу zostавити, на мій “одчай”, так, як єсть!» [2, т. 11, с. 239].

Початок листа до нового редактора часопису О. Борковського від 27 грудня 1888 р. (8 січня 1889 р.) свідчить про те, що це відповідь на його пропозицію співпраці: «Лист ваш одержала. З найдорогшею душею готова прийти Вам до помочі в тому “уратованю” “Зорі”, — коли справді вважаєте мої писання здатними до такої місії!

“Світло” і мені було б цікаво побачити скінченим у друку, тільки я думала, що справа вже надто задавнилась! Однак бувають случаї, навіть у ладнішій, рівнішій літературі, що дальшій тяг оповідання з’являється навіть по кількох роках. Тож конечне докінчу вам “Світло”, — от зараз-таки візьмусь за нього.

Тепер посилаю Вам невелику “новелю” (як у вас кажуть); думаю, що під сей час она буде користніша для вас. Я отсе умисне для вас написала її. Здається, удалося добре, — коли автор може сам судити о своїм творі...

<...>

От посилаю “Соловийовий спів”, а потім піде “Світло”» [2, т. 11, с. 274–275].

У наступному листі до О. Борковського, датованому січнем–лютим 1889 р., Олена Пчілка повідомляє, що надсилає до друку в «Зорі» свій новий текст — «Маскарад» [2, т. 11, с. 280–281]. Та вже в першому пункті березневої відповіді (5 (17) березня 1889 р.) доволі різко реагує на те, що цей твір не було видруковано в обіцяному номері часопису: «Об’ясняєте, чом “Маскарад” не був початий з 3-го числа, як то було можливо, а був одложений аж на 6-те. Кажете, сталось се через те, що не було журби о заповнення чисел хоть чим-небудь, що мався матеріял. Що ж! звичайно, як прийняте, так і черга в поміщенню писань залежить цілком від редакції; я можу тішитися, однак, тим, що, значить, стаю у найбільшій пригоді “Зорі”, коли мої писання до якої міри ратують часом вихід числа, — уявляючись власне тоді, коли зовсім нема чого друкувати... Чі се не послуга? — затикати діри у найпильніший, найхолодніший час!

Тож тішуся, коли і “Маскарад” мій послужить колись на таку “затичку”!..» [2, т. 11, с. 291–292]. Очевидно, О. Борковський відписав вибачливий лист, бо початок наступного звернення Олени Пчілки (від 15 (27) березня 1889 р.) містить іронічне запевнення незначущості свого тексту: «Справу з “Маскарадом” Ви прийняли горячійше до серця, ніж я! Сего вже й не варто!.. “Маскарад”, коли потребував скорішого поміщення, то тільки через те, що ся новеля підходить більше до зімового часу, — а коли не вважають на згодність сезонів з заповненєм чисел, то все одно, коли не вийде той “Маскарад”: сій новелі я не придаю великої ваги, бо она єсть скорійше жартовливою “багателею”, ніж чимсь поважним. Она навіть якось “нечаянно” розрослась, — а мала бути маленькою. Я певна в тім, що мужчинам она і зовсім не сподобається, хіба самим жінкам... Ну, та коли “Зоря” єсть часописею для цілих родин, то треба ж часами щось і спеціально цікаве жінкам подати!

<...> Якось, перед самим одправленем рукописі, трафилось у нас чимале товариство; ото ж гостей забавила я трохи тим “Маскарадом”; то паням новеля дуже сподобалась, а мужчины

щось-то, — по нашому виразу, — “покручували носами” і хвалили новелю, як мені здалось, тільки з гречности, перед авторкою, ще й господинею... Ну, та дарма!» [2, т. 11, с. 296]. Та попри позірне самоприменшення, авторка просить сповістити її про читацьке сприйняття «Маскараду» [2, т. 11, с. 296]. У цьому ж листі Олена Пчілка повідомляє, що працює над наступним текстом — «За правдою» [2, т. 11, с. 299].

Отже, листування Олени Пчілки з редакцією/редакторами часопису «Зоря» — не лише важливе джерело, за допомогою якого можна реконструювати хронологію написання чи публікації її творів, а й певною мірою відтворити портрет авторки, що розмірковує про ідейні акценти своїх текстів, дбає про їхнє розміщення у відповідному числі (і дуже часто йдеться про перший номер календарного року), переймається читацькою рецепцією.

1. «Зоря». 1880–1897. Систематичний покажчик змісту журналу / уклад О. Д. Кізлик. Львів, 1988. 440 с.
URL: <https://surli.cc/lautua>

2. Пчілка Олена. Зібрання творів : у 12 т. Луцьк; Житомир : ТОВ «Бук-Друк», 2024.

3. Франко І. Я. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1976–1986.

UDC 821.161.2'05-1/-9.09Pchilka:070

Olha Yablonska,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2200-6978>,

PhD in Philology, Professor,

Professor of the Department of Ukrainian Literature,

Lesia Ukrainka Volyn National University,

Lutsk, Ukraine

e-mail: o_jabl@ukr.net

**CORRESPONDENCE WITH THE EDITORIAL OFFICE
OF THE JOURNAL “ZORYA” IN THE
CREATIVE BIOGRAPHY OF OLENA PCHILKA**

It is reproduced the features of the writing and publication of the writer's prose works based on Olena Pchilka's correspondence with the editorial staff of the journal "Zorya". It is emphasized on details of her creative portrait.

Keywords: history of Ukrainian literature, works of Olena Pchilka, journal "Zorya", correspondence, autobiography.

УДК 37.091.4Сухомлинський:82-94"366"

Сухомлинська Леся Віталіївна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3055-5392>,

доктор філософії (PhD),

старша наукова співробітниця сектору сухомлиністики,

відділ педагогічного джерелознавства та біографістики,

Державна науково-педагогічна бібліотека України

імені В. О. Сухомлинського,

Київ, Україна

e-mail: 1408koala@gmail.com

ПОВОЄННЕ ПОВСЯКДЕННЯ В СПОГАДАХ ПРО ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Крізь призму мемуарної літератури про В. Сухомлинського, яка відображає тогочасні соціальні й педагогічні реалії, розглянуто повоєнну повсякденність (1940–1950 рр.).

Ключові слова: повоєнне повсякдення, спогади, В. Сухомлинський, педагогічна повсякденність, школярі, діти, освіта, виховання, праця.

У другій половині ХХ століття розпочався важливий методологічний зсув у гуманітарних науках, зокрема в історії, літературознавстві, культурології й соціології, суть якого полягає в зміщенні фокусу дослідження з великих структур, глобальних